

שני הלוחות

שמות ל"א:י"ח וַיִּתֵּן אֱלֹהִים מִשָּׁה כְּכֹלְתּוֹ לְדַבֵּר אֵתוֹ בְּהַר סִינַי לַחַת הָעֵדוּת לַחַת אֲבֹן כְּתָבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים:

He gave Moshe, when He finished speaking with him on Mount Sinai, the two Tablets of the Testimony, stone tablets, written by the finger of God.

שמות ל"ב:ט"ו וַיִּפֹּן וַיֵּרֵד מִן־הָהָר וּשְׁנֵי לַחַת הָעֵדוּת בְּיָדוֹ לַחַת כְּתָבִים מִשְׁנֵי עֲבָרֵיהֶם מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתָבִים:

Moshe turned and descended from the mountain, and the two tablets of Testimony were in his hand, written on both their sides; on this side and that they were written.

שמות ל"ב:ט"ז וְהַלַּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמְּכֻתָּב מְכֻתָּב אֱלֹהִים הוּא חֲרוּת עַל־הַלַּחֹת:

And the tablets were the workmanship of God, and the writing was the writing of God, engraved on the tablets.

משנה אבות (ה:ו)

עֲשָׂרָה דְּבָרִים נִבְרָאוּ בְּעֶרְבֵי שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמֶשׁוֹת, וְאֵלוֹ הֵן, פִּי הָאָרֶץ, וּפִי הַבְּאֵר, וּפִי הָאֵתוֹן, וְהַקֶּשֶׁת, וְהַמָּן, וְהַמָּטָה, וְהַשְּׁמִיר, וְהַכֶּתֵב, וְהַמְּכֻתָּב, וְהַלּוּחֹת. וַיֵּשׂ אֹמְרִים, אִם הַמַּזִּיקִין, וְקִבּוּרְתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וְאֵילוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אֲבִינוּ. וַיֵּשׂ אֹמְרִים, אִם צָבַת בְּצָבַת עֲשׂוּיָהּ:

Ten things were created on the eve of the Sabbath at twilight. They are: [1] the opening of the earth, [2] the opening of the well, [3] the mouth of the donkey, [4] the rainbow, [5] the manna, [6] the staff [of Moses], [7] the shamir, [8] the letters, [9] the writing, [10] and the tablets. Some say: the demons, the grave of Moses, and the ram of Abraham, our father. And others say: tongs, made with tongs.

יניי: קדושתא לסדר "כתב לך את הדברים האלה" (שמ' לד:כז)

אִמְצָן פְּעֻלַת עוֹלָם מְשֻׁמְשׁוֹת / בְּרָא בֵּין הַשְּׁמֶשׁוֹת
גִּזְרַת חֲצִיבַת מַעֲשֵׂה לּוּחֹת / דָּעַץ כְּתָב עֵט מְכֻתָּב הַלּוּחֹת
הֵן פִּי אָרֶץ תַּחֲתִיּוֹת / וְלִבְלוּעַ חוֹלְקֵי עַל מוֹרִיד לּוּחֹת
זָמַם פִּי הַבְּאֵר לְהַשְׁקוֹת / חֲנִיּוֹת אֲשֶׁר קִבְּלוּ לּוּחֹת
טָרַם פִּי אֵתוֹן פֶּן תּוֹכְחוֹת / יִקַּשׁ לְבָא לְקַב מִפְּתַח בְּלוּחֹת 5
כִּוְנַת קֶשֶׁת רְאִית אֹת / לְזָכוֹר בְּרִית כְּבָרִית הַלּוּחֹת
מִן הַמָּטָעַם בְּכָל אֲכִילוֹת / נִסוֹת לְהוֹלְכֵי בַתוֹרַת לּוּחֹת
שׁוּמַת מַטָּה נִפְלְאוֹת / עֲשִׂיתָ עִם מַעֲשֵׂה לּוּחֹת
פִּעַל שְׁמִיר הַנִּגְנָז מִבְּרִיּוֹת / צוּר יִצְרֵת לְפִסְיֵלַת לּוּחֹת
קִיּוּמַת אֵיל הַנְּאֻחַז בְּקִרְנוֹת / רְצוּי הַנְּזָכֵר כְּנִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחֹת 10

שְׁקֵדַת לְבִרְאוֹת גַּם עִם לּוּחֹת / תִּכְן קִבּוּרָה לְמֹשֶׁה מֵעַל הַלּוּחֹת

1 אַמץ וכו': את הדברים המשמשים בעולם כדי לאמצו ולחזקו (והם הנמנים בהמשך). 2 גזרת חציבת: סמיכות הנרדפים, שכן 'התגזרת' הארמית מקביל ל'נחצבה' בעברית. דעץ: כינוי לכתב העברי העתיק בלשון חכמים. 3 פי ארץ תחתיות: 'פי הארץ' שבמשנה, הנתפש כפי השאול. חולקי על מוריד לוחות: קורח ועדתו שחלקו על משה שהוריד את הלוחות. 4 זמם: תכנון. חניות וכו': מחנה ישראל. 5 טרם: הקדים וברא. פץ: שאמר. יקש: לשון פח ומוקש, דברי האתון נועדו להכשיל את בלעם. לבא לקב וכו': לבלעם שבא לקלל את ישראל. מפתח בלוחות: את ישראל שקיבלו את הלוחות. 6 כונת: כיוון, כינון ובריאה. ראית אות: ראיית הקשת היא אות ברית בין ה' ובין הארץ. לזכור ברית: את ברית ה' עם נח. 7 המטעם בכל אכילות: שטעמו של המן משתנה לטעם כל מאכל. נסות: המן ניתן כדי לנסות את ישראל (דברים ה, טז). להולכי בתורת לוחות: לישראל ההולכים בתורת ה' הכתובה על הלוחות. 8 שומת: שימת, בריאת. מטה... עם מעשה לוחות: על פי המדרש היה המטה עשוי, כמו הלוחות, מסנפירינון (אבן ספיר). 9 פעל שמיר: עשיית השמיר. הנגזז מבריות: שלאחר שהשתמשו בו לעשיית המשכן נגזז ונעלם. לפסילת לוחות: כדי לפסול, לחצוב בעזרתו את לוחות הברית. 10 קיומת: ברית (בארמית ברית היא 'קים'). איל הנאחז בקרנות: אילו של אברהם שנאחז בסבך בקרניו. רצוי הנזכר: שנזכר לפני ה' כדי לרצות ולכפר על ישראל משום זכות העקדה. כנשתברו הלוחות: אפילו כאשר נשתברו הלוחות בעת חטא העגל. 11 תכן קבורה: סידור הקבורה, את קברו של משה.

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ב עמוד ב (פרק א - מגילה נקראת) ואמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא: מנצפ"ך צופים אמרום. - ותסברא? והכתיב: "אלה המצות," שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה! ועוד, האמר רב חסדא: **מ"ם וסמ"ך שבלוחות / בנס היו עומדין?** - אין, מהוה הו, ולא הו ידעי הי באמצע תיבה והי בסוף תיבה, ואתו צופים ותקינו: פתוחין באמצע תיבה וסתומין בסוף תיבה. - סוף סוף "אלה המצות" - שאין נביא עתיד לחדש דבר מעתה! - אלא שכחום וחזרו ויסדום.

R. Jeremiah — or you may also say R. Hiyya b. Abba — also said: The [alternative forms of the] letters M'N'Z'P'K were prescribed by the Watchmen. Do you really think so? Is it not written, "These are the commandments," which implies that no prophet is at liberty to introduce anything new henceforward? And further, R. Hisda has said: **The Mem and the Samek in the tablets remained in place by a miracle.** — That is so; they were in use, but people did not know which form came in the middle of a word and which one at the end, and the Watchmen came and ordained that the open forms should be in the middle of a word and the closed forms at the end. But when all is said and done, [we have the text] "these are the commandments," which implies that no prophet was destined ever to introduce an innovation hereafter? What we must say, therefore, is that they were forgotten and the Watchmen established them again.

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת מגילה פרק א (דף י עמוד א-ב)
 רבי נתן אומר. **בדעץ** ניתנה התורה. ואתיא כרבי יוסה. רבי אומר. אשורית ניתנה התורה.
 וכשחטאו נהפך להן לרעץ. וכשזכו בימי עזרא נהפך להן אשורית. גם היום מגיד משנה אשיב
 לך. וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר. כתב שהוא עשוי להשתנות.
 תני רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אלעזר בן פרטא שאמר משום רבי לעזר המודעי.
 כתב אשורי ניתנה התורה. מה טעם. ווי העמודים. שיהו וויים שלתורה דומים לעמודים. אמר
 רבי לוי. מאן דאמר. **בדעץ ניתנה התורה. עין מעשה ניסים. מאן דאמר. אשורי ניתנה התורה.**
סמ"ך מעשה ניסים.

Rebbi Nathan says, the Torah was given in **paleo-Hebrew**; this follows Rebbi Yose. Rebbi
 said, the Torah was given in Assyrian, but when they sinned it was changed into paleo-
 Hebrew. When they merited it in the days of Ezra it was changed into Assyrian: *Also today I
 shall return to you what was told to change; he shall write for himself this changing Torah in
 a scroll, a script which in the future is apt to change.*

It was stated: Rebbi Simeon ben Eleazar says in the name of Rebbi Eleazar ben Protos who
 said it in the name of Rebbi Eleazar from Modiin, the Torah was given in Assyrian script.
 What is the reason? *The hooks of the pillars*, that the letters vav of the Torah look like
 pillars. Rebbi Levi said, **for him who said, the Torah was given in paleo-Hebrew, the letter
 ayin was a miracle.** He who said, **the Torah was given Assyrian, the letter samekh was a
 miracle.**

במדבר רבה (וילנא) פרשה יג (פרשת נשא)
 דאמר חנניה בן אחי ר' יהושע: "ידיו גלילי זהב," אלו **שני לוחות הברית** שכתוב עליהן "כתובים
 באצבע אלהים." גלילי זהב: מה הגלים הללו, בין גל גדול לגל גדול, גלים קטנים, כך בין כל
 דיבור ודיבור, פרשיותיה של תורה היו כתובים ודקדוקיה.

...These are the **two tablets** of which it states "Written with a divine finger." "Golden rolls:"
 Just as with waves, between two great waves there are smaller waves, so it was that
 between two utterances tails of Torah were written down.

פרקי דרבי אליעזר פרק מו
 אמרו לו מלאכי השרת, משה, לא נתנה התורה אלא למעננו. חזר משה ואמר להם כתיב בתורה
 [שם כ, יב] "כבד את אביך ואת אמך," וכי יש לכם אב ואם? ועוד כתיב בתורה [במדבר יט, ד]
 "אדם כי ימות באהל," מה שאין ביניכם מקרה מות. ולא נתנה אלא בשבילנו. וחשו ולא ענו
 עוד.

The ministering angels said: Moses, the Torah was given only for us. He replied: It states:
 "honor your father and mother." Do you have parents? Moreover, it states: "Should
 someone die in a tent." You never die. The Torah was given only to us. The were silenced
 and could not reply.

בראשית רבה (וילנא) פרשה א (פרשת בראשית)
 א"ר בנאי: העולם ומלואו לא נברא אלא בזכות התורה, שנאמר (משלי ג) "ה' בחכמה יסד ארץ"
 וגו'.

R. Banai said: The cosmos and all therein was created only in merit of the Torah. To wit:
 "The Lord established the Earth with wisdom..."

ישעיהו פרק יח (ז) **בַּעַת הַהִיא יִבָּלְ שֵׁי לִיקוֹק צְבָאוֹת עִם מְמַשֵּׁךְ וּמוֹרֵט...**
 In that time a present shall be brought to Hashem of hosts of a people tall and of glossy
 skin...

שמעון בר מגס

מכתב גלילי זהב לא שרו אראלם

ולא שווי בו כל באי העולם
גם מכתב הראשון פרח ונגלם
מכתב השני נרח ונגלם

5 סתם ופירוש אשר היה נחרט
איסור והתר קלל ופרט
עברי כתבי קודש כל יהי נשרט
נקרא מאליו לממושך ומורט

10 פתורה קלשונות שבעים חיויתה לכבד פה
פנים בפנים וגם פה אל פה
צלח בשתי לשונות בברור פה
תורה בכתב וגם תורה בפה

1 מכתב גלילי זהב: אלו הלוחות, הכתובים בידי ה'; והשווה תנחומא, עקב, ט: 'ידיו גלילי זהב [שה"ש ה:יד] אלו לוחות'. והשווה עוד במ"ר יג:טו-טז: 'דאמר חנניה בן אחי ר' יהושע, ידיו גלילי זהב אלו שני לוחות הברית, שכתוב עליהן, כתבים באצבע אלהים [שמ' לא: יח; דב' ט: י] גלילי זהב, מה הגלים הללו בין גל גדול לגל גדול גלים קטנים, כך בין כל דבור ודבור פרשיותיה דקדוקיה של תורה היו כתובים'. וראה שהש"ר ה:יד. לא שרו אראלם: לא ראו כיוצא בו המלאכים לחשיבות, או שלא הייתה התורה מכוונת למלאכים;

השווה פרקי דרבי אליעזר, מו: 'אמרו לו מלאכי השרת משה לא נתנה התורה אלא למענינו חזר משה ואמר להם... ולא נתנה אלא כשבילנו וחשו ולא ענו עוד'. 2 / ולא שו בו: אינם שקולים כנגדו; והשווה במ"ר יג:טו-טז: 'ללמדך שכל העולם לא נברא אלא בזכות התורה'. 3 / גם: אמר; והנושא: הקדוש-ברוך-הוא (?). מכתב: כמו: הכתב. 4 / זרח ונגלם: הבהיק לעין ונתגלם בלוחות. 5-6 / סתם ופירוש... איסור וחתר: הם פרשיותיה דקדוקיה של תורה; וראה לעיל, הפירוש לטור 1. 7 / עברי כתבי קודש: כתב-קודש עברי. כל יהי נשרט: שהיה כתוב אש לבנה על גבי אש שחורה; השווה ירוש' שקלים פ"ו ה"א, מט ע"ד. 8 / נקרא מאליו: לא נודע לי מקור לרעיון זה. לממושך ומורט: הוא כינוי לישראל, על-פי יש' יח:ב, ז. 9 / פתורה בלשונות שבעים: היא התורה שטבעים פנים לה. חיויתה: אמרת, לימדת. לכבד פה: למשה; והשווה פיוטי יניי לסדר זה: 'גיליתה לכבד פה / פה אל פה / דתי כתב דתי פה' (עמ' קטו, שורה ב). 11 / צלח: משה. בברור פה: היפך של כבד פה. 12 / תורה בכתב... בפה: השווה שהש"ר א:ב; ובמחרוזת מן פיוטי יניי המובאת לעיל, בפירוש לטור 9.

Vestiges of piyyutim?

קְדוּשַׁת הַיּוֹם
יִשְׂמַח מֹשֶׁה בְּמִתְנַת חֶלְקוֹ
בִּי עֶבֶד נֶאֱמַן קָרָאתָ לּוֹ
בְּלַיִל תְּפִאֲרוֹת בְּרֵאשׁוֹ נִתְּתָ לּוֹ
בְּעַמְדוֹ לְפָנֶיךָ עַל הַר סִינַי
וּשְׁנֵי לְוַחֹת אֲבָנִים הוֹרִיד בְּיָדוֹ
וְכָתוּב בָּהֶם שְׁמִירַת שַׁבָּת
וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתְךָ

Scholars sometimes note that the **three special Shabbat Amidah paragraphs**—

- **אתה קדשת** (Friday night)
- **ישמח משה** (Shabbat morning)
- **אתה אחד** (Mincha)

look stylistically **more poetic than the weekday Amidah blessings**. This has led to a discussion about whether they preserve traces of **very early synagogue poetic composition that predates classical piyut**. The idea is not universally accepted, but several observations motivate it.

The stylistic anomaly

Most of the Amidah is **formal rabbinic prose**: long sentences, legal-theological language, and standard blessing formulas.

The Shabbat middle blessings, however:

- use **short parallel lines**
- lean heavily on **biblical phraseology**
- sometimes read like **rhythmic col**

This resembles **early liturgical poetry**, though without rhyme or acrostic. Because of this, some scholars describe them as **“proto-piyut”** or **poetic liturgical prose**.

- HOWEVER: The passages **lack classic paytanic markers**
 - no alphabetic acrostic (???)
 - no signature
 - no strict rhyme/meter
- They appear **already fixed in early Geonic prayer traditions**.
- No **geniza fragments** show longer poetic versions.

So the safer description is: They are **poetically structured prose embedded in the early Amidah**, not fragments of known piyutim.

כָּלֶם אֱהוּבִים, כָּלֶם בְּרוּרִים, כָּלֶם גְּבוּרִים
 וְכָלֶם עוֹשִׂים בְּאֵימָה וּבִירָאָה רְצוֹן קוֹנֵם
 וְכָלֶם פּוֹתְחִים אֶת פִּיהֶם בְּקִדְשָׁה וּבִטְהָרָה
 בְּשִׁירָה וּבְזִמְרָה
 וּמְבָרְכִים וּמְשַׁבְּחִים וּמְפָאֲרִים
 וּמְעֲרִיצִים וּמְקַדְּשִׁים וּמְמַלְיָכִים

Abraham Ibn Ezra's critique of **piyyut**, especially in his commentary on **Kohelet (Ecclesiastes)**, is sharp, witty, and very much in character: it's a philologist's and rationalist's attack on what he saw as poetic abuse of Hebrew.

Here's the core of his argument, as it emerges most clearly in his comments on **Eccl. 5:1** ("אַל-תְּבַהֵל עַל-פִּיךָ") and related passages:

1. Piyyut violates linguistic discipline

Ibn Ezra accuses paytanim of:

- **breaking the "ruled" of Hebrew grammar**
- inventing words with no biblical precedent
- forcing syntax to fit rhyme schemes

For Ibn Ezra, this is not creativity—it's corruption. Hebrew is a *received* language with internal rules, and piyyut often tramples them.

Poetry that distorts grammar, he implies, is not elevated speech but degraded speech.

2. "Haste of the mouth" = poetic excess

Reading אַל-תְּבַהֵל עַל-פִּיךָ polemically, Ibn Ezra applies Kohelet's warning directly to paytanim:

- excessive verbosity
- ornamental piling-up of words
- uncontrolled poetic expansion

Piyyut becomes a paradigmatic case of **religious speech gone wild**, where quantity replaces substance.

3. Rhyme over meaning is a theological problem

Ibn Ezra's critique is not merely aesthetic. He argues that:

- poets sacrifice **meaning and truth** for rhyme
- theological errors creep in through poetic exaggeration
- metaphors harden into false doctrine

Thus piyyut is dangerous: bad Hebrew leads to bad theology.

4. Prayer should be modest, not performative

Ibn Ezra contrasts:

- simple, biblical prayer with
- florid, performative piyyut

Drawing again on Kohelet, he insists that true worship requires **restraint**, not verbal display. Long, ornate poems signal human ego intruding into divine service.

5. An implicit jab at Palestinian piyyut

Although he never names names, the targets are clear:

- late-antique Palestinian paytanim
- their lexicographical freedom
- their dense allusiveness

As a Sephardi grammarian steeped in Arabic philology, Ibn Ezra is effectively saying: *this isn't how a real language works*.

6. Not a rejection of poetry per se

Crucially, Ibn Ezra **does not reject poetry as such**:

- he wrote poetry himself
- he admired structured, rule-governed verse
- he accepted piyyut that preserves grammar and sense

His critique is about **undisciplined piyyut**, not all liturgical poetry.

Bottom line

In his Kohelet commentary, Ibn Ezra uses biblical exegesis as a platform for a broader polemic:

Piyyut fails when it replaces linguistic truth and theological clarity with verbal excess and rhyme-driven distortion.

It's a classic Ibn Ezra move: turn a verse about existential restraint into a devastating critique of contemporary religious culture—while sounding almost amused that anyone thought this was a good idea in the first place.